

ESKO KOIVUSALO

PUHDASOPPINEN KOHTUUS

Rasittava piispantarkastus oli lopullaan, syötiin päivällistä. Rovasti otti seinäkaapistaan halstuopin pullon ja kaatoi siitä piisपालle ja itselleen jumpruntäyden paloviinaa ruokaryypiksi. Piispa epäröi hiukan: "Jos tulee vaikka tavaksi." Rovastin kanta oli selvä: "Viisineljättä vuotta olen joka päivä sallinut tämän itselleni, eikä siitä ole tapaa tullut."

Rovastin ruokaryyppy soveltui hyvin luterilaisiin elämäntapoihin, etenkin kun siitä ei tullut nauttijaansa orjuuttavaa tottumusta. Luterilainen puhdasoppisuus, joka 1600-luvulla vaikutti kirkossamme, antoi rovastille moraalisen oikeuden nauttia tietyt siemaukset. Vasta 1800-luvun eräät herätysliikkeet ja yleinen raittiusliike ovat muovanneet pappismiehelle tässä suhteessa toisenlaisen roolin. Puhdasoppisuuden mukainen käyttäytymiskaava oli tarkkarajainen. Rajat ja niiden perusteet lausui oppineesti julki mm. Laurentius Petri Aboicus eli Lauri Pietarinpoika Turkulainen eräässä saarnassaan, joka ilmestyi painettuna v. 1644.

Lauri Pietarinpoika ei liene nuoruudessaan tottunut kovinkaan leveään leipään ja

runsaaseen särpimeen. Hän omisti näet saarnakokoelmansa Turun hovioikeuden presidentille Jöns Kurjelle "yhdexi nöyräxi kijtolisuden merkixi ia nijden moninaisten hywäin töiden muistoxi, cuin Teidän Armon minua (nijncuin ennen minun köyhiä Wan-hembitani) vastaan, ilman ansiota, armo myöden on osottanut". Köyhä mutta lahjakas — tavallinen suomalainen tarina. Uransa alussa Lauri Pietarinpoika toimi apulaispappina Turussa, ja v. 1640 hänestä tuli Loimaan kappalainen. Loimaalta hän siirtyi Tammelaan kirkkoherraksi, ja Tammelan mukaan hänen jälkeläisensä ottivat sukunimen Tammelinus. Loimaalla toimiessaan hän julkaisi ensimmäisen saarnakokoelmansa "Selityxet Joca-Päiwäisten Huomen-Ehto- ia Ruocalucuin eli siunausten". Laurentius ilmoittaa julkaisseensa saarnat "muutamain toimesten Personain" neuvosta ja kehotuksesta ja korkeasti oppineiden Turun tuomiokapitulin jäsenten "tahdost, tiedost ia suosioist". Saarnoilla oli siis takanaan virallinen arvovalta. Ne eivät olleet Loimaan kappalaisen yksityisiä pohdintoja ja elämänohjeita.

Ruokalukujen sisältöä ja merkitystä selvittäessään Lauri Pietarinpoika joutuu ottamaan kantaa myös juomatapoihin. Laurentiuksen linjana on tiukan kohtuuden tie. Perustelut hän hakee ensi sijassa Raamatusta, mutta osaksi myös kuuluisien filosofien ja kirkkoisien opetuksista. Pääperiaatteena on, ettei "yxikän juo enä (= enempää) kuin tarwidze ia tule terweydexi". Tarpeellinen ja terveellinen määrä on Laurentiuksen mukaan kolme pikaria. Kolmiluku on peräisin, kuten marginaalissa olevasta viitteestä käy ilmi, kreikkalaiselta kirjailijalta Athenaiokselta, joka kuuluisassa teoksessaan Deipnosophistai ("Oppineet ruokapöydässä") käsittelee myös säädyllisiä juomatapoja. Itse saarnatekstissä Laurentius ilmoittaa kolme pikaria siksi määräksi, jonka "ne wanhat owat myötä andanet".

Ensimmäinen pikari on nimeltään Poculum necessitatis, "tarpen ja hädän picari". Sen aiheellisuutta ei lähemmin perustella. Toinen luvallinen malja on Poculum salubritatis, "terweyden picari". Tässä kohden Laurentius viittaa Paavalin ensimmäiseen kirjeeseen Timoteukselle (5:23). Tuonaikaisessa Raamatussamme jae kuuluu: "Älä silten wettä juo, waan nautidze jotakin wijna, wadzas tähden, ja että myös usein sairastat." On muistettava, että vanhassa kirjakiellestämme ei tehty eroa "viinin" ja "viinan" kesken: molemmista käytetään kauaksi 1800-luvun puolelle saakka sanaa *viina*. Raamatun maissa viini oli jokapäiväistä juomaa, ja Raamatusta löytyvät juomanormit ovat tietenkin säännöttäneet ensi sijassa viinin käyttöä. Pohjanperillä ei ollut tavallisen kansan ulottuvilla rypäleiden jaloja mehuja, ja koko käsite "Wein" oli suurimmalle osalle tuntematon. Ehkä jotkut suomalaiset hakkapeliitat ovat kolmikymmenvuotisessa sodassa saaneet nauttia Reininmaan viinestä. Kotona heidänkin oli tyydyttävä viljasta valmistettuun kirkkaaseen paloviinaan.

Kolmas hyväksyttävä pikari on Poculum hilaritatis, "ilon picari eli ilosiemet". Perus-

teina mainitaan Saarnaajan kirjan 9:7 ja Syyrakin kirjan 32:34. Syyrakin kirjan kyseinen kohta kuuluu v:n 1642 Raamatussa seuraavasti: "Ja mikä elämä se on, cusa ei wijna ole? Wijna on sitä warten luotu, että sen pitä ihmistä iloittaman." Tässäkin kohden puhutaan Lutherin kääntämässä saksalaisessa Raamatussa viinistä: "Und was ist das leben, da kein wein ist? Der wein ist geschaffen, das er Menschen fröhlich sol machen" (Biblia 1545).

Neljäs pikari, Poculum furoris, on "nijden kiuckuisten" pikari. Se saattaa ihmiset "tomppeliksi". Tässä kuten muuallakin saarnoissaan Laurentius Petri käyttää rehevää kansankieltä, lähinnä Turun puheenpartta, mikä takasi sen, että hänen ohjeensa ja opetuksensa ymmärrettiin. Vahvaa varoitustaan Laurentius perustelee Hoosean kirjan jakeella 4:11, joka kuuluu vanhimmassa suomennoksessa "Huoruus, wijna ia juoma hulluxi saattawat" ja nykyraamatusta "Hau-reus ja viini ja rypälemehu vievät järjen". Saarnassa luetellaan joukko muitakin seuraamuksia, jotka "kiuckuisten pikari" saattaa matkaan: "wijsat willidze ia hullut teke wielä hullummaxi, turmele taidon". Viitteenä ovat mm. Sananlaskujen kirjan 23. luvun jakeet 31 ja 32, joissa sanotaan nykyraamatun suomennoksessa näin: "Älä katsele viiniä, kuinka se punoittaa, kuinka se maljassa hohtaa ja helposti valahtaa alas. Lopulta se puree kuin käärme ja pistää kuin myrkky-lisko." Lisäksi tuo vaarallinen neljäs pikari "sytyttä hecuman, saatta capinan ia punaiset silmät, teke köyhäxi ia kiwuloisexi". Pääperusteina ovat tässäkin Sananlaskujen kirjan 23. luvun opetukset. Varottava seuraamus on myös se, että "kiuckuisten pikari" ilmoittaa salaisuudet. Laurentius viittaa tässä Habakukin kirjan kohtaan 2:15: "Voi sitä, joka juottaa lähimmäistensä, joka sekoittaa juoman sinun vihallasi ja juovuttaa hänet nähdäkseen hänen alastomuutensa" (Nykyraamattu).

Lueteltuaan kaikki pahat seuraukset Laurentius vielä tähdentää, että "juoda myös ilo picarit, eli iloxi ystävälises cocouxis ei ole kielty, cosca ylönpaltisuus estetyxi tule, ia taito, tieto ia ymmärrys talles on, ia wir-cans töihin soweljas". Erityisen painokkaasti Laurentius kieltää vaatimasta toisia juomaan. Etenkään nuorukaisia ja vaimoväkeä ei saa tähän houkutella. Vakuudeksi Laurentius vielä siteeraa kirkkoisä Augustinuksen sanoja. Luvaton ja väärää on myös yrittää juottaa lähimmäistä houkutusten ja lahjojen avulla. On muistettava myös se, ettei kenenkään pidä "alcaman malia ia andaman sen matcusta (= kiertää), että se olis tila (= tilaisuus, keino) juoxin toista saatta". Myöskään kavaluudella ei saa ketään juottaa. Ehkä Laurentius on tähdentänyt näitä seikkoja erityisesti sen vuoksi, että perinnäinen kansanviisaus levitti toisenlaisia ohjeita: "Syötä mies, juota mies, sitten miehen tavat tiedät." Tämä sananlasku samoin kuin eräät muutkin samansuuntaiset (Mitä selvän mielessä, se juopuneen kielessä) ovat ensi sijassa varoituksia, mutta samalla ne säilyttivät tietoa vanhasta koetusta keinosta, jota suomalaiset eivät Laurentiuksen opetuksista huolimatta ole vielääkään luopuneet käyttämästä.

Viimeksi Laurentius muistuttaa siitä, ettei nautittavaa ainetta saa pilata sekoittamalla sitä esim. "myrkyl, sapel, sonnal, krutil, sammaloil, ia jollakin waaralisel eli häpiälisel cappalel". Mihin mahtavat perustua tässä mainitut "ainekset"? Olisiko Lauri Turkulainen muistellut joitakin teinialtaan tuttuja kepposia näitä varoituksen sanoja kirjoittaessaan.

Laurentius Petrin saarnat osoittavat syvällistä oppineisuutta. Hän näyttää tunteen hyvin filosofien ja kirkkoisien opetukset, ja hän pystyy perustelemaan ohjeitaan vakuuttavasti sopiviin raamatunlauseisiin vetoamalla. Hänen raikas kansanomaisen sanontansa osoittaa, että suomen kieli oli hänelle läpikotaisin tuttu. Sitä paitsi hän harrasti kansankielen tutkimusta aktiivisesti: Henrik Florinus mainitsee v. 1702 ilmestyneen sananlaskukokoelmansa esipuheessa, että "Prowasti, Her Laurentius Petri waina (on) jocapäiwäisest cansapuheesta lähes 50. ajaistaica sitten, nämät Sanalascut ahkerudellans muistoxi kirjoittanut". Saarnoihinsakin Laurentius on ujuttanut muutamia väkeviä kansanviisauksia: "Hullu caiken tietons sano, sano Suomi (= varsinaisuomalainen)", "Huorat hulluxi saawat, salawaimot waiwaisexi", "Joca coirain tawal elä, se coiran tawal myös cuole". Vanhan kirjakielemme tekeillä olevan sanakirjan kokoelmien perusteella voi yleensäkin todeta, että 1600-luvun kirjasuomi olisi melkoisesti köyhempää ilman Laurentius Petri Aboicuksen saarnajulkaisuja.

Laurentius Petri sanoo julkaisseensa saarnansa siinä toivossa, että "ne monel yxikertaisel Jumalata pelkäwäisel Suomalaisel hywäxi ia ojennuxexi on tulewat: sillä wälil cuin ne taitawammild tarcammast tulewat edespannuxi". Tarkempia ja tiukempia määräyksiä on yksinkertaisille suomalaisille myöhemmin annettu, mutta tänäkin päivänä näyttää siltä, että Laurentiuksen kiihkottomat ja realistiset juomatapaohjeet ovat saaneet ja saanevat vastedeskin laajimman kannatuksen.